

FRI-2B.412-1-EM1-02

DEMOGRAPHIC CHANGES AND FINANCIAL SUSTAINABILITY OF THE PENSION SYSTEM IN BULGARIA ¹

Assoc. Prof. Galina Stoyanova, PhD

Center for Economic and Management Sciences

Burgas Free University, Burgas

Phone: 0899855666

E-mail: g.stoyanova@bfu.bg; gali_100yanova@abv.bg

Abstract: *Demographic changes in recent decades in Europe and Bulgaria are one of the greatest challenges of the 21st century. The increased average life expectancy, the decreased birth and death rates, the dynamics of the age dependency ratio, the perceived correlation between financial risks and personal or systemic risk, the significant increase in state transfers to cover pension deficits, and individual "cut" expectations for pension benefits pose burning questions and serious challenges for the financial sustainability of the pension system in our country. This report seeks answers, which interweaves with the negative news about the coming economic consequences of the aging workforce and the insufficient risk-sharing mechanisms in the pension system, which are the cause of political pressure for reforms. The multi-fund pension model in supplementary pension insurance, based on the life cycle of the insured persons, is a solution for achieving higher replacement income and has a proven positive result in investment life insurance.*

Keywords: pension system, life expectancy, longevity, multi-funds, retirement planning, life insurance.

JEL Codes: G22, G52, G53, J11, J14, J26, J32, O16.

„Демографията е съдба.“
Огюст Конт

ВЪВЕДЕНИЕ

Очакванията на хората от пенсионната система, е тя да бъде устойчива и осигурява адекватни пенсионни доходи за достоен стандарт на живот в белокосите години на пенсионната възраст. Демографските промени днес, които от десетилетия назад във времето красноречиво дават индикация за значимостта си за обществото, подсилват съмненията за икономическата независимост най-вече на възрастните хора, предизвикват недоверие и дискусии за финансовата устойчивост на пенсионната система в България, стресират осигурените лица застанали на кръстопът в избора си на решения как по-качествено да планират своето финансово бъдеще в рамката от условия на законовите регулации. Много ходове няма на шахматната дъска, особено при напредване на възрастта, нарушено здраве, предпазлива спестовност и ниска финансова грамотност.

Цел на настоящият доклад е да се представят, оценят и анализират демографските промени днес облечени със статистически данни, които да се използват за разработване на политики за наблюдение на демографското поведение и механизми за споделяне на рискове между поколенията.

Обект на изследване е пенсионно-осигурителната система в България. **Предмет** на изследване са демографските предизвикателства и възможностите на пенсионната система в България за справедлив и устойчив отговор.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Демографски промени – опорни точки, предизвикателства и изводи

Демографската картина през последната 2024 г. е с множество предизвикателства пред осигурените лица, ПОД, НОИ, образование, здравеопазване и не на последно място по важност държавата. Тя провокира не само практиката, но и в определени аспекти теорията и науката. Някои от нейните елементи, особено силно дават “команда” за спешност на гъвкаво-адаптивните взаимосвързани отговори.

¹ Докладът е представен в секция Икономика и мениджмънт на 24 октомври 2025 с оригинално заглавие на български език: ДЕМОГРАФСКИ ПРОМЕНИ И ФИНАНСОВА УСТОЙЧИВОСТ НА ПЕНСИОННАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ.

През 2024г. в България са родени 53727 души, от тях живородени са 53428 (брачни 20352, извънбрачни 33076), момчета 27539 и момичета 26188. Най-много деца са родени в София (столица) и най-малко в община Смолян. Коефициентът на раждаемост за страната е 8,3 промила, съответно за градовете 8,3 промила и за селата 8,2 промила.

Смъртността за страната през годината е 100736 човека, от тях мъже 51927 и жени 48809. Най-голяма смъртност има в София (столица), Пловдив и Варна, а най-малка в Търговище и Разград. Смъртността в градовете е 65467 души, от тях 33253 мъже и 32214 жени. Смъртността в селата е 32269, от тях 18674 мъже и 16595 жени. Коефициентът на смъртност на 1000 души от населението в страната е 15,6, като за мъжете е 16,8 и за жените 14,6. Коефициентът на детска смъртност общо за страната на 1000 живородени е 4,5, като за момчета 5,1 и 3,8 за момичетата. В Табл.1 са представени умиранията през 2024г. по възраст, местоположение и пол. Естественят прираст в 2024г. общо за страната е (-47308) броя, в града (-25984) и в село (-21324) броя. Естественят прираст в промили общо за страната е (-7,3), в града (-5,5) и на село (-12,5).

Табл. 1. Умирания през 2024г. по възраст, местонахождение и пол

УМИРАНИЯ - 2024г. по ВЪЗРАСТ, МЕСТОНАХОЖДЕНИЕ И ПОЛ										(Брой)	
Области Възраст	Общо			В градовете			В селата				
	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени	всичко	мъже	жени		
Общо за страна	100 736	51 927	48 809	65 467	33 253	32 214	35 269	18 674	16 595		
0	238	139	99	152	89	63	86	50	36		
1 - 4	73	37	36	48	25	23	25	12	13		
5 - 9	40	25	15	30	17	13	10	8	2		
10 - 14	42	27	15	31	18	13	11	9	2		
15 - 19	139	91	48	100	65	35	39	26	13		
20 - 24	162	123	39	119	90	29	43	33	10		
25 - 29	238	170	68	176	128	48	62	42	20		
30 - 34	360	243	117	246	167	79	114	76	38		
35 - 39	644	446	198	452	311	141	192	135	57		
40 - 44	1 158	802	356	814	565	249	344	237	107		
45 - 49	2 039	1 420	619	1 458	989	469	581	431	150		
50 - 54	3 424	2 365	1 059	2 329	1 599	730	1 095	766	329		
55 - 59	4 682	3 237	1 445	3 078	2 092	986	1 604	1 145	459		
60 - 64	7 146	4 898	2 248	4 611	3 078	1 533	2 535	1 820	715		
65 - 69	10 339	6 712	3 627	6 809	4 336	2 473	3 530	2 376	1 154		
70 - 74	13 203	7 820	5 383	8 650	5 030	3 620	4 553	2 790	1 763		
75 - 79	15 980	8 228	7 752	10 270	5 195	5 075	5 710	3 033	2 677		
80 - 84	15 810	6 741	9 069	9 823	4 192	5 631	5 987	2 549	3 438		
85 +	25 019	8 403	16 616	16 271	5 267	11 004	8 748	3 136	5 612		

Източник: По данни на НСИ

Средната продължителност на живота на населението на страната, изчислена за периода 2022 г. - 2024 г. е 75.6 години, като спрямо предходния период 2021г. - 2023 г. е увеличена с 2.1 години. Средната продължителност на живота при мъжете е 71.9 години и при жените е 79.3 години. В сравнение с 2014 г. през 2024 г. наблюдаваме увеличение на средната продължителност на живота при мъжете с 0,7 години, а при жените с 1,0 години. По области и пол за периода 2022г.-2024г. (НСИ) тя е различна: за София (столица) е 77,3 години, като за мъже 73,9 години и жени 80.5 години; за Бургас е 75,5 години, като за мъже е 71,8 години и за жените 79,1години; за Русе е 74,4 години, като за мъже е 70,5 години и за жените 78,5 години и други.

В нито една област в България за мъжете не се среща средна продължителност на живота над 80 години, а за жените такава има в Благоевград 80,2 г. , Кърджали 80,3 г, София (столица) 80,5г.. Мъжете имат най-висока средна продължителност на живота в Благоевград 73,1г , Кърджали 73,4г. и Варна 72,4г..

Сключените бракове са наблюдаван показател за щастлив живот, социализация и по области и местоживеење през 2024г. са общо 20643, от тях 15210 в града и 5433 в селата. Най-много са в София (столица) 5064 и най-малко във Видин – 171. Сключените бракове по възраст за встъпване в брак определят най-много сключени на възраст 25-29г. - 4493 броя, а най-малко на възраст 60+ сключени са 1000 брака и на възраст 18-19г. сключени са 258 брака. В градовете най-много сключват брак лица на възраст 30-34г., а в селата на възраст 25-29г.. От всички бракове 17265 са първи, 2749 втори, 296 трети и следващ, 333 непоказани. Средно за страната жените и мъжете най-много се бракосъчетават на възраст 25-29г..

На другият полюс са бракоразводите, като през 2024г. са 8650 броя, от тях 6647 са в градовете и 2003 в селата. Най-много са в София (столица) - 1858, Пловдив - 865, Варна - 663, а най-малко са в Смолян - 72, Търговище - 116, Ямбол - 118.

Миграцията и механичното движение представя заселени 149022 души в страната, изселили се 109835, механичен прираст равен на 39187 души. Най-много заселили се (23605 човека) и изселили се (8350 човека) са хора на възраст 20-29г. Лица на възраст 70+ са заселили се 15634 и изселили се 13793. Интересна е и вътрешната миграция на населението между статистическите райони и между градове и села. Изселилите се от градовете са 62153 души, като 40100 души са се насочили към други градове в страната и 22053 души от града на село, а от селата общо 34680 души са мигрирали, като от тях 25306 от село към града и 9374 от село към други село в страната.

Външната миграция за 2024г. показва 52189 души заселили се в България, 13002 изселили се, 39187 механичен прираст. От тези 52189 души от външна миграция, 18205 са имигранти, 33984 чужди: 7116 от ЕС и 26868 от извън ЕС, а емигрантите са 13002 (55,1 % от тях са мъже), българско гражданство 9119 и 3883 с чуждо гражданство, като 770 са с гражданство от ЕС, а 3113 с гражданство извън ЕС. Емигрантите на възраст 0-14 г. са 7.7%, тези на възраст 15-64 години са 82.7%, а на 65 и повече навършени години – 9.6% от всички емигранти. Относителният дял на мъжете е 55.9%, а на жените – 44.1%. Сред дошлите да живеят в страната 16.0% са във възрастовата група 0-14 години, 72.9% са на възраст 15-64 години, а на 65 и повече навършени години са 11.1% от имигрантите. Най-висок е дялът на имигрантите от Турция (21.8%), Украйна (16.6%) и Сирия (10.5%).

Населението на България към 31.12.2024г. е 6 437 360 души (в сравнение с 2023г. намалява 8121 души или с 0,13%), мъже 3 095 140 (48.1%) и жени 3 342 220 (51.9%). В града общо живеят 4 744 111 души, от тях мъже 2 257 769 (48%) и жени 2 486 342 (52%). В селата общо живеят 1 693 249 души, мъже 8373710 (49%) и жени 855878 (51%). Сред населението ни най-много са лицата на възраст 50-54г. (491886 души) или 7,6% и 45-49 г. (497491 души) или 7,7% от цялото население. Най-малобройна сред населението е групата 100+ (439 човека), групата 95-99г. (5691 човека), групата 90-94 г. (36948 човека) и групата на 0г. (53427 души). В града от групата 45-49г. живеят 383235 човека, 50-54г. в града са 368095 човека. Най-малко в града са групата 100+ това са 330 човека и групата 95-99 г. или това 4091 човека. Голям е броят на мъжете до възраст 55 години включително, като с нарастването на възрастта за двата пола се увеличава относителния дял на жените в общото население на страната.

В структурно отношение 73,7% от населението на България живее в градовете и 26,3% живее в селата. На 1000 мъже се падат 1080 жени. Съотношението на населението на възраст под 15г. и на

65 и повече години към населението на възраст на 15г. до 64 г. е 61,3% и отношението на населението на възраст 65г. и повече години към населението на възраст от 15г. до 64г. в проценти е 38,7%. Интересното е, че населението в област Русе например 78,0% живее в града и 22% в селата, за област Бургас 76,6% е в града и 23,4% на село и във всички останали области е така, повечето хора живеят в града. Само в две области в страната е обратна тенденцията: Разград – 47,4% в града и 55,5% на село, Кърджали 40,7% в града и 59,3% на село.

Трудовата заетост в страната “отписва” хората на 65 и повече години, които са 1 544 245 души или 24% от населението на страната. Днес на всеки 100 души в активна възраст съответстват 61 в неактивна възраст. Средната възраст на градското население е 44,5 години, а на хората в селата 47,6 години. Прогнозите за 2030 г. за населението на България при хипотеза на конвергентност (6 007 657 души), относително ускоряване (6 048 086) и относително забавяне (5 989 186), представени по данни на НСИ представят леко притеснителна картина.

Коефициентът на възрастова зависимост показва броя на лицата от населението в “зависимите” възрасти (население под 15 и на 65 и повече години) на 100 лица от населението в “независимите” възрасти (от 15 до 64 години). Коефициентът на възрастова зависимост, който може да се анализира по области и пол, отнесен към трите хипотези за броя на населението на България е:

Табл. 2. КОЕФИЦИЕНТ НА ВЪЗРАСТОВА ЗАВИСИМОСТ /в %/

Година	Хипотеза конвергентност	Хипотеза относително ускоряване	Хипотеза относително забавяне
2030	60,50	61,29	60,14
2040	65,48	68,48	64,11
2050	73,54	79,41	70,83
2060	73,57	81,94	69,64
2070	67,33	76,34	63,01
2080	70,88	80,15	66,21
2090	74,83	84,36	69,58

Източник: Обработени от автора данни на НСИ

Неоспорим е изводът за *трайно намаляващата численост на населението в България*. Основните демографски показатели са тревожни: коефициент на раждаемост; коефициент на смъртност; естествен прираст; коефициент на възрастова зависимост; застаряване на населението. Оттук и взаимосвързани въпроси и проблеми от различно естество и с висока важност. Здравеопазването се задъхва да посрещне нуждите на застаряващото население по ред причини: липсват достатъчно възможности за осигуряване на долекуване, рехабилитация, които често съпътстват заболяванията, характерни за напредването на възрастта като инсулти, инфаркти, онкологични заболявания; трудности с всякакъв вид ресурси за системен и достатъчен здравно-социален патронаж, като особено потърпевши са отдалечените и/или труднодостъпни региони. Образованието смело прави възможното да предизвиква учене през целия живот, за да има целева адаптация във всички сфери на хората от различните възрасти. Колцентровете използват повече дигитални комуникационни канали и техните процеси са дигитализирани в по-голяма степен (Бонева, М., 2024), което определя зависимости от техническа подготовка и умения на потребителите и в напреднала възраст.

Трудовата заетост в страната “отписва” хората на 65 и повече години, които са 1 544 245 души или 24% от населението на страната. Днес на всеки 100 души в активна възраст съответстват 61 в неактивна възраст. Средната възраст на градското население е 44,5 години, а на хората в селата 47,6 години.

Комплексните оценки на данните на НСИ показват за 2024 г., че в общия доход на домакинство по източници на доходи от 25 620 лева, 7 698 лева са с източник - пенсии. Средно за едно лице общият доход е 12 857 лева и 3 863 лева са с източник от пенсии. Това означава 30 процента от общия доход средно на едно лице е от пенсии в общата структура с източници на доходи (работна заплата, доходи от извън работна заплата, от собственост, обезщетения за безработни, семейни добавки за деца и други).

Пенсионерите у нас са 2 057 639 души. По данни на НСИ към месец май 2025 г. на минимална пенсия за осигурителен стаж и възраст от 580,57 лева са 380 176 възрастни. Основна пенсия над 2000 лева получават 86 211 пенсионери. Повече от половината пенсионери 1 211 055 души получават до 700 лева основна пенсия. Максимална пенсия от 3400 лева получават 4735 българи. Над тях има седем души, които са били президент, вицепрезидент, председател на Народното събрание, министър председател или съдия на Конституционния съд.

Приходите от началото на 2025 г. към април 2025 г. са 4,613 млрд. лева с 473 млн. лева повече в сравнение със същия период на 2024 г.. Разходите са почти два пъти повече 8,674 млрд. лева, като се увеличават с 605,3 млн. лева. Разходите за пенсии са 7,699 млрд. лева, което е с 602,1 млн. лева повече спрямо същия период миналата 2024 г.. Дефицитът от 4,025 млрд. лева е покрит с трансфер от бюджета.

Отчетността през месец март 2025 г. е в подобие: приходи 3,46 млрд. лева, разходи 6,45 млрд. лева, недостиг 3,058 млрд. лева - покрити от трансфер на републиканския бюджет.

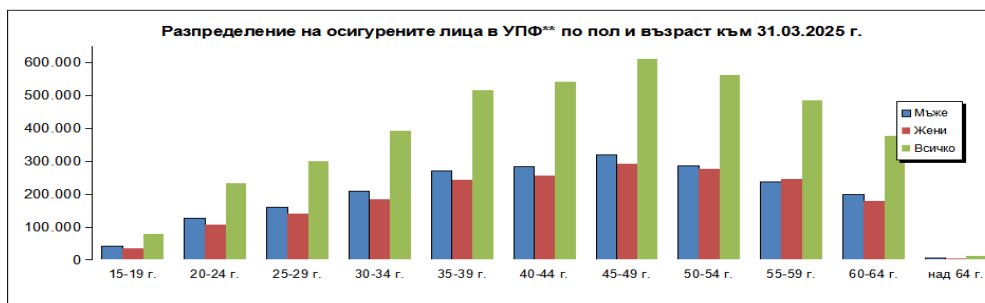
Над 1000 лева е средната пенсия в Бургас (1024 лева), Перник (1013 лева) и София - град (1135 лева). Над 900 лева е средната пенсия във Варна, Враца, Кюстендил, Пловдив, София област, Стара Загора и Ямбол. Най-ниска е в Кърджали и Силистра 773 лева, Търговище 780 лева, Разград 767 лева.

През 2000 г. в България се проведе пенсионна реформа. Тя имаше за цел да намали ефекта от негативните демографски процеси в страната. Въведената тристълбова система за пенсионно осигуряване, свързва социалната функция на държавата и индивидуалния принос на осигурените лица. Предимствата на съчетанието на разходопокривния и капиталов принцип на осигуряване, позволи държавната пенсия (първи стълб) да се получи и пенсия от фондовете за допълнително пенсионно осигуряване (втори и трети стълб), които се управляват от частни пенсионноосигурителни дружества (ПОД). По този начин се увеличава процента на заместване на доходите от активните години на човека чрез получаване на допълнителна пенсия, формирана на капиталов принцип.

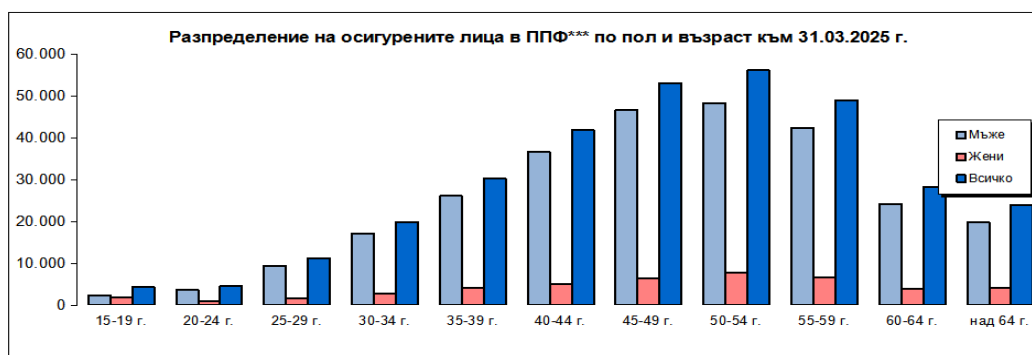
Вноските на осигурените лица от втори и трети стълб се инвестират в различни финансови инструменти, като се формира и натрупва допълнителна доходност. Тя се отчита чрез промяната в стойността на един дял и ежедневно се актуализира. Според действащото законодателство у нас, *инвестиционния риск се носи от осигурените лица*. Индивидуалните партии на осигурените лица се водят в дялове и части от дялове. Средствата от допълнителното пенсионно осигуряване (втори и трети стълб) се наследяват.

Отношението на пенсионния доход към последната работна заплата, създава процента на заместване. При участие на трите стълба при формирането на пенсията, примерното разпределение е: първи стълб заместване 30-35 %; втори стълб заместване 15-20%; трети стълб заместване 10-30 %. Тези проценти зависят от фактори, като редовността на осигуряването; отношението на осигурителен доход и реален доход на лицето; осигурява ли се лицето във фонд за допълнително задължително пенсионно осигуряване и/или фонд за допълнително доброволно пенсионно осигуряване; максимален размер на осигурителната вноска; максимален размер на пенсиите и други.

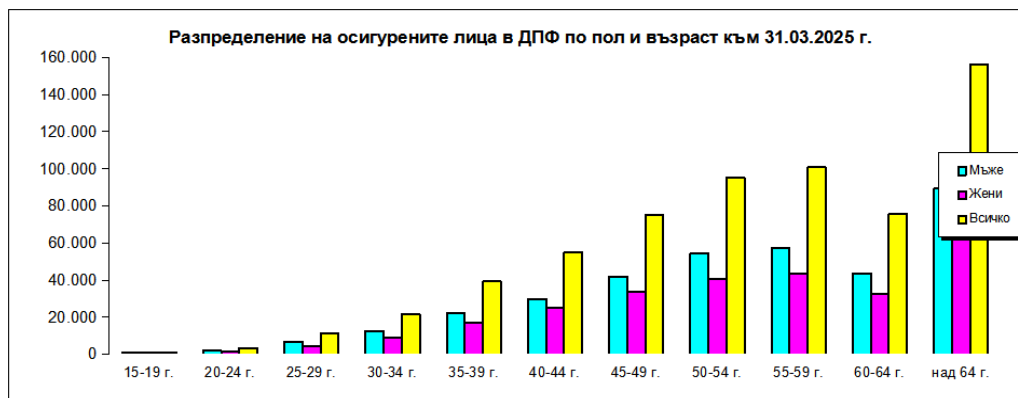
Актуалното разпределение на осигурените лица по пол и възраст по данни на КФН е представено последователно във Фиг.1, 2, 3 и 4.



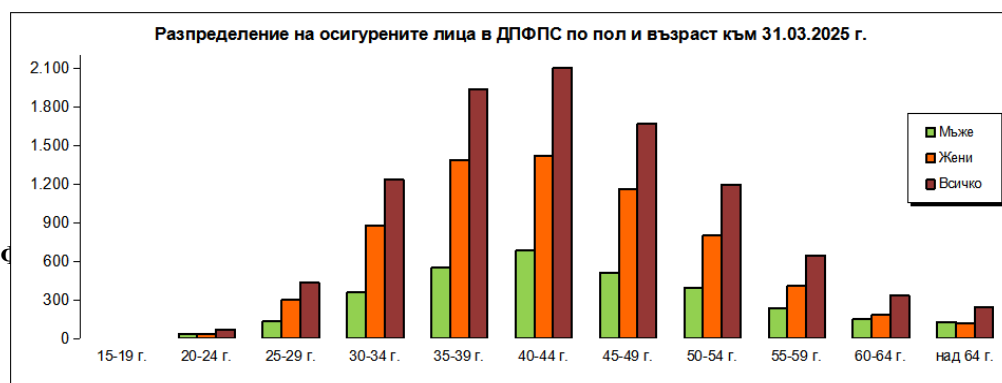
Фиг. 1. Разпределение на осигурените лица в УПФ по пол и възраст към 31.03.2025г.,
Източник: по данни на КФН



Фиг. 2. Разпределение на осигурените лица в ППФ по пол и възраст към 31.03.2025г.,Източник: по данни на КФН.



Фиг.3. Разпределение на осигурените лица в ДПФ по пол и възраст към 31.03.2025г., Източник: по данни на КФН



Фиг.4. Разпределение на осигурените лица в ДПФПС по пол и възраст към 31.03.2025г., Източник: по данни на КФН

По информация от КФН средният размер на изплатените пенсии през първото тримесечие на 2025г. от пенсионните фондове е 232,36 лева, а на разсрочените плащания средния размер е 508,03 лева.

Общо участниците във всички фондове управлявани от ПОД са 5 120 130 души. От тях 5 088 208 са осигурени лица в пенсионните фондове, 25 295 са лица получаващи разсрочени плащания от фондовете и 6 627 са пенсионери (3 в професионалните, 786 в доброволните пенсионни фондове и 5 838 във фондовете за изплащане на пожизнени пенсии). През първото тримесечие на 2025 г. общия брой участници се е увеличил с 23 893 души или с 0,47 на сто.

Общият размер на нетните активи на всички фондове управлявани от дружествата е 27,294 млрд. лева., като 27,050 млрд. лева са нетни активи на пенсионните фондове, а 243,7 млн. лева на фондове за извършване на плащания. Нараства общия размер на нетните активи, като с най- голям относителен дял в нетните активи на всички фондове има нетните активи на УПФ - 86,92 на сто, после ППФ - 6,52 и ДПФ 5,61 на сто. Брутните постъпления от осигурителни вноски в пенсионните фондове през първото тримесечие на 2025 г. са общо 773,2 млн. лева и се увеличават спрямо първо

тримесечие на 2024г. с 10,28 на сто. Постъпленията от осигурителни вноски в УПФ са 9,85 на сто, а в ППФ 7,33 на сто, като най-висок е ръста в ДПФ 24,97 на сто.

Разходите за пенсии и добавки на НОИ към 31.03.2025г. са представени в Табл.3.

Табл. 3. Разходи за пенсии и добавки към 31.03.2025 г.

Вид на пенсиите	Разход за пенсии и добавки	31.III.2025 г. в % към 31.III.2024 г.
Разход за пенсии	5 729 800 345	113,1%
I. Фонд "Пенсии" (вкл. А)	5 177 870 656	113,2%
1.Инвалидност поради общо заболяване	1 079 018 441	117,1%
2.Осигурителен стаж и възраст	4 091 302 142	112,2%
3.Осигурителен стаж и възраст ЗПЗСК	79 607	67,5%
4.Инвалидност поради общо заболяване ЗПЗСК	454 976	98,1%
5.Инвалидност поради общо заболяване СВОК	944 764	103,0%
6.Осигурителен стаж и възраст СВОК	3 931 264	98,2%
7.Частни занаятчии, търговци и др. СВОК	31 414	83,8%
А. Допълнителни суми към пенсиите за минал период (2020 г. - 2024 г.)	2 108 048	
II. Фонд "Пенсии за лицата по чл. 69"	427 676 121	112,2%
1.Инвалидност поради общо заболяване	101 930	109,2%
2.Осигурителен стаж и възраст	427 574 191	112,2%
III. Фонд "Пенсии, несвързани с трудова дейност" (вкл. А, Б и В)	105 495 106	115,8%
1.Старост (поборнически) - ЗП	2 036	110,5%
2.Военна инвалидност	4 267 801	105,6%
3.Народни по чл.28 от ЗП	1 306	93,5%
4.Народни по чл.30а от ЗП		
5.Особени заслуги	8 400	92,3%
6.Гражданска инвалидност	156 526	100,6%
7.Старост на частни земеделски стопани	55 203	90,0%
8.С отделен указ -ЗП	1 835	112,4%
9.Социални пенсии за инвалидност	90 334 249	116,8%
10. Персонални пенсии	1 012 699	94,4%
11.Социални пенсии за старост	5 970 165	121,8%
А. Добавки към пенсиите на участниците във войните	42 223	61,4%
Б. Добавки към пенсиите по чл.9 от ЗПГРРЛ	3 638 057	105,7%
В. Добавка към пенсиите по чл. 4 от ЗУНТОПБГ	4 606	111,0%
IV. Фонд "Трудова злополука и професионална болест"	18 758 462	106,7%
А. Пенсии за трудова дейност	18 711 681	106,7%
1.Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест	18 516 224	106,7%
2.Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест ЗПЗСК	123 010	102,8%
3.Инвалидност поради трудова злополука и професионална болест СВОК	72 447	96,6%
Б. Пенсии за лицата по чл. 69	46 781	120,6%
1.Инвалидност поради трудова злополука и проф. болест	46 781	120,6%

Източник: по данни на НОИ

От общо 5 729 800 345 лева разходи за пенсии, пенсиите за сметка на ДОО са 5 624 305 239 или това са пенсиите за трудова дейност и добавките към тях, пенсии по чл.69 от КСО, допълнителни суми за минали периоди 2020г.-2024г., а 105 495 048 лева са пенсии за сметка на държавния бюджет - социални пенсии, пенсии за особени заслуги, добавки към пенсии за участници във войните, добавки към пенсии по чл.9 от ЗПГРРЛ, добавки към пенсии по чл.4 от ЗУНТОПБГ. От 100% разходи за пенсии - пенсиите за сметка на ДОО са 98,2% и 1,8% пенсии за сметка на държавния бюджет.

Финансовата устойчивост на пенсионната система вибрира в напрежение, което главно е в резултата на нарасналата средна продължителност на живота, но и още от:

1) Съотношението мъже : жени. В Европейския съюз през периода 2003-2023 г. най-голям процент увеличение при съотношението (мъже : жени) е регистрирано в България (от 105,3 на 108,0 жени на 100 мъже), докато най-голямо намаление е в Малта (от 101,8 на 90,3 жени на 100 мъже). На 01.01.2023г. в Европейския съюз е имало 229 милиона жени и 219 милиона мъже. Това съответства на съотношение от 104,6 жени на 100 мъже, което означава, че е имало 4,6% повече жени, отколкото мъже. Във всички страни от ЕС е имало повече жени, отколкото мъже, с изключение на Малта, Швеция, Люксембург и Словения.

До 2029г. възрастта за пенсиониране при жените се увеличава с два месеца, а след това с три месеца. Според математиката през 2029 година възрастта за пенсиониране ще бъде 63 години, през 2033 г. - 64 години, през 2037г. - 65 години. При мъжете възрастта за пенсия расте с по един месец до 2028 г. и стига 65 години през 2029 г. и след това не се променя. Според КСО през 2037 г.

възрастта за пенсиониране при мъжете и жените ще се изравни 65 годин, като жените имат 37 години стаж, а мъжете 40 години стаж.

2) Възрастов праг за пенсиониране и продължителност на живота.

Тенденцията на застаряващо население в България, е и за населението в ЕС. Една от причините е нарастващата продължителност на поради няколко фактора, като намаляване на детската смъртност, повишаване на жизнения стандарт, подобрен начин на живот и по-добро образование, както и напредък в здравеопазването и медицината. Продължителността на живота при раждане в ЕС е 81,5 години през 2023 г. (увеличение с 0,9 години спрямо 2022г.).

Жените живеят средно с 5,3 години по-дълго от мъжете. Данните за 2023 г. показват, че в ЕС продължителността на живота при раждане за жените е била 84,2 години и 78,9 за мъжете, разлика от 5,3 години. По данни на НСИ за 2023г. мъжете в България живеят до 69,9 години, а жените до 77,3 години. Следователно при равни други условия след 2037г. мъжете ще имат 5 години пенсия, а жените малко над 12 години. При отделните региони ситуацията е различна. Например, във Видин мъжете имат средна продължителност на живота 66,5 години и жените 74,9 години, а в Пловдив средната продължителност на живота на мъжете е 70,9 години и на жените 78,1 години.

Дискусионен е въпросът в България след 2037 г. възрастта за пенсиониране да се определя във връзка със средната продължителност на живота. Този показател расте и следователно времето прекарано в работа ще расте. Пенсионните дружества е необходимо да имат вярна представа какви парични потоци ще привлекат, за да изплатят гарантираните пенсии. Управлението на активите и пасивите в ПОД трябва да отговорят на по-дългия период на изплащане на пенсии и краткосрочните и дългосрочни промени в показателя съотношение мъже : жени и показателя възраст на лицата в портфейла. Променящата се ситуация в отделните групи по пол и възраст и измененията в смъртността с различна скорост, определят препоръката за приложения на детайлни и аналитични животозастрахователни практики, които да регистрират, наблюдават, оценяват и анализират причините за вариации в задълженията.

3) Средна възраст на населението и застаряващо население

Оценка и анализ на застаряването на обществото в ЕС може да се направи чрез разглеждане на медианната възраст на населението, която разделя населението на две числено равни групи - група на по-младите и по-старите от тази възраст хора. През 1960г. по този показател България е сред страните в Европа със сравнително младо население, като медианната възраст е 30,3 години. Средната възраст се е увеличила в периода 2003 г. -2023 г.: тя е била 39,0 години през 2003 г., 42,2 години през 2013 г. и 44,5 години през 2023 г. (към 1 януари). Това означава увеличение с 5,5 години на средната възраст в ЕС през този 20-годишен период.

Сред страните от ЕС най-високата средна възраст към 1 януари 2023 г. е наблюдавана в Италия (48,4 години), следвана от Португалия (47,0), България (46,8) и Гърция (46,5), докато най-ниската е регистрирана в Кипър (38,4 години), Ирландия (39,1), Люксембург (39,7) и Малта (40,1). През периода 2003 г. - 2023 г. средната възраст се е увеличила най-много в Португалия (8,5 години) и Румъния (8,3), а най-малко в Швеция (1,1) и Люксембург (2,0). През 2024г. медианната възраст у нас е 47,1 години и в класацията пред нас е само Италия.

Делът на лицата на възраст 80+ години се е увеличил от 3,7% на 6,0% между 2003 г. и 2023г. През периода от 1 януари 2003 г. до 1 януари 2023 г. делът на лицата на 80 и повече години се е увеличил във всички страни от ЕС, като на ниво ЕС е с 2,3 процентни пункта (п.п.), от 3,7% на 6,0%. Най-голямо увеличение е отбелязано в Гърция (+3,3 процентни пункта, от 3,8% на 7,1%) и Латвия (също +3,3 процентни пункта, от 2,7% на 6,0%), а най-ниско в Швеция (+0,2 процентни пункта, от 5,3% на 5,5%). През същия период делът на лицата на 65 и повече години също се е увеличил във всички страни от ЕС. На ниво ЕС увеличението е било с 5,1 процентни пункта, от 16,2% на 21,3%.

Делът на лицата под 15 години е намалял от 16,4% на 14,9% между 2003г. и 2023 г.. За периода от 1 януари 2003 г. до 1 януари 2023 г. делът на децата и младите юноши (тези на възраст под 15 години) е намалял на ниво ЕС с 1,5 процентни пункта, от 16,4% на 14,9%. Наблюдава се намаление във всички страни от ЕС, с изключение на Чехия (+0,6 процентни пункта), Естония и Словения (и двете +0,01 процентни пункта), с най-голямо намаление в Малта (-6,0 процентни пункта) и Кипър

(-4,9 процентни пункта). На 1 януари 2023 г. делът на децата и младите юноши е бил най-висок в Ирландия (19,3%) и най-нисък в Италия (12,4%).

През същия период делът на младите хора (на възраст от 0 до 19 години) е намалял във всички страни от ЕС. На ниво ЕС намалението е било с 2,5 процентни пункта, от 22,6% на 20,1%.

4) Голяма част от хората у нас разчитат на държавата и държавната пенсия. Трансферът на недостигът на средства за пенсии за 2023г. е 5,3 % от БВП. Увеличението на осигуровките е изключително натоварващо перо за работещите и за бизнеса. Налага се схемата “пенсия + заплата”, за да могат да с покриват потребностите и разходите в белокосите години от живота.

Насоки за развитие и дискуссионни въпроси

Мултифондовете могат да оптимизират комплекса от решения и подобрят стандарта на живот след пенсиониране. Те включват фондове с инвестиционен профил, определен в **зависимост от жизнения цикъл на осигуреното лице**. В момента този профил е еднакъв, както за младите хора, които тепърва влизат на пазара на труда, така и за лицата, които са близо до пенсионна възраст.

Основният недостатък на *сегашият пенсионен модел с един инвестиционен портфейл* се състои в липсата на възможност за поемане на различно ниво риск от осигурените лица в отделните етапи от жизнения им цикъл. (Петров, А., 2024) Пенсионният модел, свързан с жизнения цикъл на осигурените лица ще предостави възможност за поемане на различно ниво риск посредством инвестиционни портфейли с различен рисков профил. Първоначално осигурените лица ще постъпват в инвестиционен портфейл с по-високо тегло на рисковите активи и постепенно, с нарастване на възрастта им, ще бъдат прехвърляни в портфейли с по-ниско тегло на рисковите активи. В кратък срок преди навършване на пенсионна възраст ще постъпват в ниско рисков инвестиционен портфейл съставен предимно от облигации, което ще бъде в съответствие с малкото на брой години до пенсиониране през които ще имат трудови доходи и по-късия инвестиционен хоризонт. *Направен е статистически симулационен модел, представящ ползите от преминаването към пенсионен модел свързан с жизнения цикъл съдържащ три инвестиционни портфейла с различен рисков профил: агресивен, балансиран и консервативен.* Резултатите показват, че стратегии с по-дълъг престой в агресивен и балансиран фонд и с по-високо тегло на дяловите инструменти предоставят по- висок потенциален коефициент на заместване.

Подобряването на пенсионната система е процес. Съпроводен е с актуализиране на нормативната уредба, свързана с увеличение на пенсионните приходи и ограничаване на разходите. Съществено е да се запази свободата на избор за осигурените лица и да имат правото да променят профила на своя фонд според жизнения им цикъл. Тенденциите в развитието на дигиталната идентичност (Бонева, М., 2024г.) в сектора на финансовите услуги е внедряване на авангардни технологии базирани на биометрична проверка и AI процеси за подобряване на потребителското преживяване, които ще подпомогнат промените. Равнопоставеността между поколенията, очаква справедлив механизъм за определяне на пожизнената пенсия.

Укрепването на финансовата устойчивост на пенсионните фондове, повишава доверието в хората и мотивацията за личния принос. Непримириемостта към опитите за измами, свързани с нарастване на пенсиите за инвалидност и спазване на сроковете в работата на медицинските експерти ще намали загубите морални и фактически.

Ролята на НАП по контрола и мониторинга за начисляване и превеждане на осигурителните вноски по фондове, актуализацията на размера на осигурителната вноска и подобряване на механизма за осъвременяване на пенсиите, мерките за намаляване на недеклариран труд, насърчаване и мотивиране на хората от уязвимите групи за активно участие на пазара на труда и други, неминуемо ще доведат до промени.

Дискуссионен е и закъсняване с отговора по въпроса за пенсиите, несвързани с трудова дейност дали да се включат в системата за социално подпомагане. Правилно е да се спазва принципа за съответствие на получаваните пенсии с приноса в осигурителната система. Тежестта на осигурителният стаж и точното определяне на минимален размер на пенсия за осигурителен стаж и възраст, са съществени за бъдещи пресмятания.

В обобщение на насоките за развитие - *надграждането* на настоящия модел със закон, който да регулира инвестирането на средствата на осигурените лица според различната възраст и етап от

живота. Това ще повиши финансовата стабилност на пенсионната система и елиминира усещането на хората в пенсионна възраст, че системата поражда несправедливост.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Опитът в животозастраховането за преодоляването на предизвикателства пред традиционните застрахователни продукти и управлението на инвестициите за максимално осигуряване на съответствие между активите и пасивите, е показателен за елиминиране на противоречията достигнали дългосрочното рисково - спестовно животозастраховане с гарантирани застрахователни суми. През 2022г. автора (Стоянова, Г., 2022г.) подробно разглежда въпросите за устойчиво развитие на застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, основано на жизнения цикъл.

Демографските промени ще продължават да са част от глобалните и сложни теми. Застаряващото население по-дълго време ще очаква да получава справедлива и устойчива пенсия и пенсионната система спешно трябва да формулира правилен отговор с дългосрочно ехо. **Пенсионен модел, основан на жизнения цикъл на човека** е справедливо и устойчиво решение.

REFERENCES

Boneva, M., Factors for digital business transformation - problems and technological solutions, Ruse, 2024, p.133 (**Оригинално заглавие:** Бонева, М., *Фактори за дигитална бизнес трансформация - проблеми и технологични решения*, Русе, 2024 г., стр.221, ISBN 978-954-712-939-9)

Boneva, M., Challenges and trends in digital identity management, UNIVERSITY OF RUSE “Angel Kanchev”, 64-RD ANNUAL SCIENTIFIC CONFERENCE OF UNIVERSITY OF RUSE „ANGEL KANCHEV“ AND UNION OF SCIENTISTS – RUSE ,PROCEEDINGS Volume 63, book 5.1. Economics and Management, Ruse, 2024, p.16 (**Оригинално заглавие:** Бонева, М., *Предизвикателства и тенденции в управлението на дигиталната идентичност*, Русенски университет “Ангел Кънчев”, 63-та Годишна научна конференция на РУ „Ангел Кънчев“ и Съюз на учените – Русе, Научни трудове Том 63, серия 5.1.Икономика и мениджмънт, Русе, 2024, стр.16)

Petrov.A., Ivanov.I., Vuchkov. A., Model for measuring the effects of the introduction of pension portfolios related to the life cycle, National-Practical Conference “Market and Non-Market Systemic Challenges to Insurance and Provision - Theory, Practice, Problems and Solutions”, Svishtov, October 11-12, 2024, Collection of Reports, Academic Publishing House „Tsenov”-Svishtov, 2024. (**Оригинално заглавие:** Петров.А., Иванов.И., Вучков. А., *Модел за измерване на ефектите от въвеждането на пенсионни портфейли свързани със жизнен цикъл*, Национална-практическа конференция “Пазарни и извънпазарни системни предизвикателства пред застраховането и осигуряването - теория, практика, проблеми и решения”, Свищов, 11-12 октомври 2024г., Сборник с доклади, Академично издателство “Ценов”- Свищов, 2024г., ISBN 978-954-23-2512-3)

Stoyanova, G., Sustainable development of life insurance, related to investment funds and the life cycle model, University of Ruse “Angel Kanchev”, 61st International Scientific Conference “New Industries, Digital Economy, Society - Projections of the Future - V” October 27-29, 2022, Collection of Scientific Papers, Volume 61, Series 5.1. Economics and Management, Ruse, 2022. (**Оригинално заглавие:** Стоянова, Г., *Устойчиво развитие на застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове и модела на жизнения цикъл*, Русенски университет “Ангела Кънчев”, 61-ва Международна научна конференция “Нови индустрии, дигитална икономика, общество-проекции на бъдещето-V” 27-29 октомври 2022г., Сборник с научни трудове, том 61, серия 5.1. Икономика и мениджмънт, Русе, 2022г., ISSN 1311-3321(print), ISSN 2603-4123 (on-line))

Population forecast by sex and age, NSI, URL:<https://www.nsi.bg/statistical-data/205/641>, (**Оригинално заглавие:** *Прогноза на населението по пол и възраст, НСИ*), (Accessed on 29.09.2025)

Annual data, NSI (**Оригинално заглавие:** *Годишни данни, НСИ*), <https://www.nsi.bg/statistical-data/257/804>, (Accessed on 29.09.2025)

Financial Supervision Commission, (**Оригинално заглавие:** *Комисия за финансов надзор*), URL: <https://www.fsc.bg/>, (Accessed on 29.09.2025).

Original title: Demography of Europe - 2024 edition, (**Оригинално заглавие:** *Демография на Европа-издание,2024*),<https://ec.europa.eu/eurostat/web/interactive-publications/demography-2024#more-women-than-men>, (Accessed on 29.09.2025).

National Social Security Institute, (**Оригинално заглавие:** *Национален осигурителен институт*), URL:<https://www.nssi.bg/>, (Accessed on 29.09.2025).

Social Security Code, (**Оригинално заглавие:** *Кодекс за социално осигуряване*), URL: https://nra.bg/wps/portal/nra/zakonodatelstvo/zakonodatelstvo_priority/d07c49c1-8af1-4f31-a2b0-0fe18e7b4a5a, (Accessed on 29.09.2025г.).